

A comparative study of the reflection of heritage in the poems of Simin Behbahani and Boshra Bostani

Yahya Marof ¹ | Somayeh Bakhtiari ² | Tooraj Zainivand ³ | Ali Salimi ⁴

1. Corresponding Author, Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: y.marof@yahoo.com
2. PhD in Arabic Language and Literature, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: s.bakhtiari2019@gmail.com
3. Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: t_zainivand56@yahoo.com
4. Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: salimi1390@yahoo.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 01 June 2022
Received in revised form:
04 September 2022
Accepted: 04 September
2022

Keywords:
Simin Behbahani,
Boshra Bostani,
Heritage,
Myth,
American comparative
School.

ABSTRACT

The originality and identity of any country represents the heritage of that country. A high quantity of poets have played a prominent role in preserving the legacy of the past. In the meantime, female poets, alongside men, have devoted a great deal of attention to this matter and have been in harmony with them. Behbahani and Bostani, with respect to their extensive knowledge in the field of literature and history, have been able to succeed in taking advantage of their heritage. In spite of being originated in diverse regions, they have many commonalities in the use of national and religious heritage. This research, via applying a descriptive-analytical approach and based on the American school of thought, has dealt with the adaptation of heritage in the poems of these two poets. As it has been indicated by the results, the use of past glory is clearly reflected in their poems, so that Simin talks about the Sassanid kings, Hafez and Saadi, and Boshra mentions the kings of Iraq, Motanabi and AbuTamam, which shows the mastery of the two poets in their rich culture. Having stated that the two poets have experienced common events such as war, anti-tyranny is one of the prominent manifestations of their poetry.

Cite this article: Marof, Y., Bakhtiari, S., Zainivand, T., Salimi, A. (2024). A comparative study of the reflection of heritage in the poems of Simin Behbahani and Boshra Bostani. *Research in Comparative Literature*, 14 (1), 113-135.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/JCCL.2022.7880.2390

Extended Abstract

Introduction:

The word of “heritage” means something that has been inherited from the past and is subdivided into two major parts of material (tangible) and spiritual (intangible). The first division, which is material heritage, includes objects and places, and the second part, which is marked as spiritual heritage, includes cultural heritage, including language, religious beliefs, traditions, history, archetypes, myths, and customs of each nation. This is referred to as a reminder of the national identity of that country and their intermediary with the past. Simin Khalili (1998), known as Simin Behbahani, is known as a prominent contemporary poet and writer. She was selected as a nominated woman by the International Foundation for Women's Research, and, in addition, she was able to record dozens of scientific and academic awards in the field of poetry, especially sonnet, in her literary career. Precisely, she was given the title of “Lady of Sonnets” and “Half of Sonnets”. She is one of the poets whose poems have been translated into multiple languages all over the world. Boshra Hamdi Albostani (1985) is a professor of Arabic literature, criticism and text analysis at the faculty of Literature of Mosul University and has several collections of poems and books in the field of criticism and fiction. Some of her works have been translated into several languages. These two poets from two different lands have always been guardians of the ancient heritage of their land, and this influence is evident in their poems.

Method:

In this research, employing a descriptive-analytical approach and based on the American school of thought, a comparative study of heritage in the poems of Simin Behbahani and Boshra has been provided. The writers have tried to present the common and different aspects of the thought of these two poets by processing the reflection of heritage in the poems of these two poets and explaining it as a new window to the rooted heritage of the past.

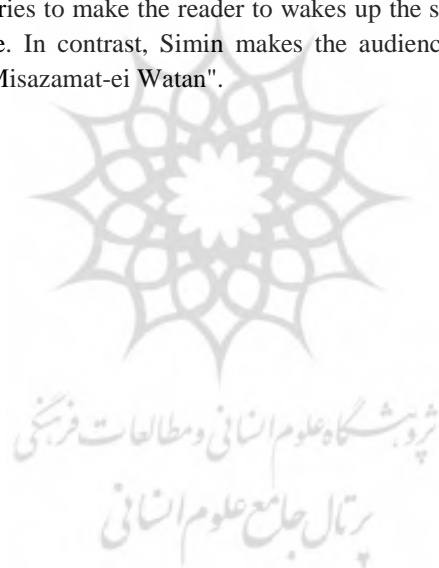
Results and Discussion:

As the results of this research indicates, Simin Behbahani and Boshra Bostani, as two intellectual and committed poets, have been able to succeed in exploiting their past heritage due to their extensive knowledge and mastery in the field of literature and history. Simin, having a nationalistic tendency, believes that; If the Arabic language has distinguished pioneers, their origins and race are Iranian, while humanity continues to be proud of the ancient and deep-rooted Arab past, and both of them have spoken of their roots with full force. Since the birthplaces of two poets are Iran and Iraq, and these two countries are neighbors of each other, and both of them have shared events such as; have experienced war and occupation; Therefore, anti-tyranny (fight against tyranny and suffocation) and criticism of the society's situation are among the prominent manifestations of these two critical poets. The use of poets' names and past heritage is clearly visible in their poetry; Simin speaks of the Sassanid kings, Anushirvan, Hafez, Saadi and Jami, and Boshra mentions the kings of Iraq, Motanabi and Abu Tamam. In his poetry, besides Arabic myths, Boshra has used myths of other nations such as Rome and

Greece, while Simin is more inclined towards Iranian myths. Also, Simin's influence of ancient heritage in the form of vocabulary is more than structural antiquity in human poetic language. The religious outlook and thinking formed in the existence of these two poets has caused them to look at the divine and religious values with respect, but Quranic intertextuality is more prominent in Bostani's poetry than in Simin's.

Conclusion:

The results of this research indicate that Simin Behbahani and Boshra Bostani, as two intellectual and committed poets, have been able to succeed in exploiting their past heritage due to their extensive knowledge and mastery in the field of literature and history. In her poetry, besides Arabic myths, Boshra has used myths of other nations such as Rome and Greece, while Simin is more inclined towards Iranian myths. Also, Simin's influence of ancient heritage in the form of vocabulary is more than structural antiquity in human poetic language, in terms of using the ancient Arab heritage, Boshra does not tie her poem to the audience's gaze, through pointing to the presence of the enemy in his country, which, according to his interpretation, jumps around like a viper. She tries to make the reader to wakes up the sleeplessness and indifference towards the past heritage. In contrast, Simin makes the audience excited and hopes for the future by saying again, "Misazamat-ei Watan".

پژواک میراث در شعر سیمین بهبهانی و بشری البستانی

یحیی معروف^۱ | سمیه بختیاری^۲ | تورج زینی‌وند^۳ | علی سلیمی^۴

۱. نویسنده مسئول، استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: y.marof@yahoo.com
۲. دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: s.bakhtiari2019@gmail.com
۳. استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: t_zinivand56@yahoo.com
۴. استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: salimi1390@yahoo.com

چکیده

اطلاعات مقاله

میراث هر کشوری نشان از اصالت و هویت آن کشور دارد؛ بسیاری از شاعران با پرداختن به میراث گذشتگان، نقش ارزنده‌ای در جهت حفظ آن داشته‌اند. در این میان، شاعران زن، دوشادوش مردان به این امر توجه داشته و با آنان هم‌نوا شده‌اند. سیمین بهبهانی و بشری بستانی، به دلیل شناخت فراوانی که در حوزه ادبیات و تاریخ دارند، توانسته‌اند در بهره‌گیری از میراث گذشته خویش موفق عمل کنند. آنها اگرچه از دو اقلیم متفاوت هستند اما در به کارگیری میراث ملی و دینی، اشتراکات فراوانی دارند. این پژوهش با رویکردی توصیفی-تحلیلی و بر اساس مکتب آمریکایی، به تطبیق میراث در اشعار این دو شاعر پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بهره‌گیری از مفاخر گذشته در اشعار آنها به روشنی منعکس شده است؛ به طوری که سیمین از پادشاهان ساسانی، حافظ و سعدی سخن می‌گوید و بشری از پادشاهان عراق، مثنوی و ابوتام نام می‌برد که این امر بیانگر تسلط دو شاعر به فرهنگ غنی خویش است. از آنجا که دو شاعر حوادث مشترکی همچون جنگ را تجربه کرده‌اند، بنابراین ظلم‌ستیزی، از مظاهر بارز شعر آنهاست. بشری افزون بر اسطوره‌های عربی از اسطوره‌های روم و یونان استفاده کرده است در حالی که نگاه سیمین بیشتر به اسطوره‌های ایرانی است.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۱۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۶/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۳

واژه‌های کلیدی:

سیمین بهبهانی،
بشری بستانی،
میراث،
اسطوره،
مکتب تطبیقی آمریکایی.

استناد: بختیاری، سمیه؛ معروف، یحیی؛ زینی‌وند، تورج و سلیمی، علی (۱۴۰۳). پژواک میراث در شعر سیمین بهبهانی و بشری البستانی.

کاووش نامه ادبیات تطبیقی، ۱۴ (۱)، ۱۱۳-۱۳۵.

© نویسنده گان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: 10.22126/JCCL.2022.7880.2390

۱. پیشگفتار

۱-۱. تعریف موضوع

میراث در لغت؛ به معنای چیزی است که از گذشتگان به ارث رسیده است و به دو بخش مادی (ملموس) و معنوی (ناملموس) تقسیم می‌شود؛ نخست، یعنی میراث مادی، دربردارنده اشیاء و اماکن است و بخش دوم که شامل میراث معنوی بوده مشتمل بر میراث فرهنگی اعم از زبان، باورهای دینی، سنت‌ها، تاریخ، کهن‌الگوها، اسطوره‌ها و آداب و رسوم هر ملت است که یادآور هویت ملی آن کشور و واسطه آنها با گذشتگان محسوب می‌شود. این نوع میراث بسیار مورد توجه و احترام بوده و در عین حال پاسداری از آن نیز دشوارتر می‌نماید (ر.ک: محمدی، ۱۳۸۵: ۷۶).

به‌طور کلی، نگاه به میراث همواره با اختلاف نظر همراه بوده و پرداختن به آن مجال فراوانی می‌طلبد. امروزه در جهان عرب، دو دیدگاه متفاوت نسبت به میراث و تمدن عربی و اسلامی وجود دارد؛ یک دیدگاه، میراث گذشته را به دلیل پیشگامی در علوم مختلف تجلیل می‌کند و دیگری، مشکلات کنونی را نتیجه وابستگی به میراث گذشته می‌داند و آن را مورد انتقاد قرار می‌دهد.

بدون تردید، گذشته، گنجینه ارزشمند تجربه و تخصص نسل‌های پیشین است، بنابراین، می‌توان با بهره‌گیری از گذشته و تجربه زندگی زیسته آنان، آینده درخشان و موفقی را رقم زد و با حفظ این میراث به اعتبارسنجی خاطرات گذشتگان کمک کرد. در این میان، شاعران به عنوان پیشقراولان شعر و ادبیات، از جایگاه بی‌بدیل و انکارناپذیری برخوردارند. از جمله این شاعران می‌توان به سیمین بهبهانی و بشری بستانی اشاره کرد؛ با بررسی آثار این دو شاعر، وجوه مشترک و متفاوتی از اندیشگی و نگرش آنها نسبت به میراث گذشته به دست آمده است.

۱-۲. ضرورت، اهمیت و هدف

بسیاری از شاعران معاصر فارسی و عربی، با هدف ژرفابخشیدن به اندیشه‌ها و رویکردهای شاعرانه خویش و به منظور تأثیرگذاری بر مخاطب، همواره در تعاملی روشن و ژرف با میراث گذشته، به آفرینش شعر خود پرداخته‌اند. این پژوهش، ضمن توجه به این مسأله، کوشیده است که بازتاب تطبیقی میراث در اشعار سیمین بهبهانی و بشری بستانی را رمزگشایی و بررسی نماید.

۱-۳. پرسش‌های پژوهش

– بازتاب حضور تلمیحات دینی، تاریخی و اساطیری در اشعار سیمین بهبهانی و بشری بستانی چگونه است؟

- این دو شاعر با بهره‌گیری از میراث، چه اهدافی را دنبال می‌کنند؟

۴-۱. پیشینه پژوهش

با توجه به بررسی‌های فراوان درباره سیمین بهبهانی و بشری بستانی مشخص شد که تا کنون پژوهشی مستقل در زمینه بررسی تطبیقی میراث در اشعار سیمین بهبهانی و بشری بستانی انجام نشده است، اما جستارهایی مرتبط با اشعار آنان انجام شده است که از جمله آنها: ذوالفقار علّامی و سپیده یگانه در مقاله (نمادپردازی‌های حماسی در غزل نئوکلاسیک با تکیه بر غزلیات سیمین بهبهانی، حسین منزوی و محمد علی بهمنی) به ذکر چند شخصیت حماسی در شعر سیمین بهبهانی در کنار دو شاعر دیگر پرداخته‌اند. احمد پاشازانوس و دیگران در مقاله (بررسی عوامل جامعه‌شناختی و آسیب‌شناسی اجتماعی در اشعار بشری بستانی و فروغ فرخزاد) به شواهدی از شعر دو شاعر از منظر جامعه‌شناختی و آسیب‌شناسی اجتماعی پرداخته‌اند. عصام شرتح، در کتاب (حداثویة الحدائثة: شعر بشری البستانی نمودجا) زیبایی‌شناسی، سطوح ساختاری، ارتباط شعری حواس و ناسازواری در شعر بشری بستانی را بررسی کرده است. رائد فؤاد طالب الردینی در مقاله «المواجهة الحضارية في شعر بشری البستاني قصيدة أندلسيات لجروح العراق نمودجا» با استناد به یکی از قصاید بشری بستانی به رویارویی تمدن‌ها در این قصیده پرداخته است.

۴-۱. روش پژوهش و چارچوب نظری

در این پژوهش، با رویکرد توصیفی-تحلیلی و بر پایه مکتب آمریکایی، به بررسی تطبیقی میراث در اشعار سیمین بهبهانی و بشری پرداخته شده است. نگارندگان تلاش نموده‌اند تا با پردازش بازتاب میراث در اشعار این دو شاعر و تبیین آن به عنوان یک دریچه نو به میراث ریشه‌دار گذشته، وجوه مشترک و متفاوتی از اندیشگی این دو شاعر ارائه دهند.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

سیمین خلیلی، مشهور به سیمین بهبهانی، شاعر و ادیب برجسته معاصر، در سال ۱۳۷۷ ش. از سوی بنیاد جهانی پژوهش‌های زنان به عنوان زن برگزیده انتخاب شد. وی توانسته است دهها جایزه علمی و آکادمیک در زمینه شعر و به ویژه غزل را در کارنامه ادبیش ثبت کند تا آنجا که به او لقب بانوی غزل و نیمای غزل داده‌اند. وی از جمله شاعرانی است که اشعارش به زبان‌های مختلف دنیا ترجمه شده است. بشری حمدی البستانی نیز از سال ۱۹۸۵ م. تاکنون استاد ادبیات عربی، نقد و تحلیل متن در

دانشکده ادبیات دانشگاه موصل است و چندین مجموعه شعر و کتاب در زمینه نقد و داستان دارد و برخی از آثار او نیز به چندین زبان ترجمه شده است. این دو شاعر از دو سرزمین متفاوت، همواره پاسبان میراث کهن سرزمین خویش بوده‌اند و این تأثیرپذیری در اشعار آنان از نمود چشمگیری برخوردار است.

۲-۱. بازتاب میراث در شعر دو شاعر

۲-۱-۱. یادکرد بزرگان ملی

یادکرد بزرگان و مفاخر ملی، همواره الهام بخش بسیاری از شاعران و نویسندگان بوده است تا آنجا که بیشتر آنها تلاش نموده‌اند از نام این بزرگان در راستای بازیابی، بازخوانی و یادآوری هویت ملی سرزمین خویش استفاده کرده است و در کنار ذوق ادبی، از دغدغه‌های ملی و میهنی در اشعار خویش سخن به میان آورند.

سیمین بهبهانی، به عنوان یکی از این شاعران سرآمد، در بسیاری از اشعارش به میراث فرهنگی ایرانیان، به ویژه شخصیت‌های باستانی می‌بالد و بر فقدان آنها افسوس می‌خورد. وی در شعر «درس تاریخ» به مفاخر و پادشاهان ساسانی از جمله انوشیروان و اردشیر بابکان و نیز دیگر مفاخر ایران زمین همچون؛ ابوعلی سینا، فردوسی، سعدی، حافظ و جامی نگاه ویژه‌ای دارد و به آنها افتخار می‌کند. وی در این شعر خطاب به دخترش به عنوان نماینده نسل جدید می‌گوید:

دخترم تاریخ را تکرار کرد	قصّه ساسانیان را باز گفت
تا به خاطر بسپرد آن قصّه را	چون به پایان آمد، از آغاز گفت
بر زبانش هم چو طوطی می‌گذشت	آن چه با او گفته بود استاد او
داستان اردشیر بابکیان	قصّه نوشیروان و داد او
تا بدان جا کز گذشت روزگار	داستان خسروان از یاد رفت
تا بدان جا کز نهیب تند باد	خوشه‌های زرنشان بر باد رفت

(بهبهانی، ۱۳۹۵: ۴۸۷)

بهبهانی در ادامه به نامه تنسر در دوره ساسانیان (نک: رجبی، ۱۳۸۶: ۹۸) اشاره می‌کند و می‌گوید:

گفت دیدی دست خصم تیره رای	جلوه را از «نامه تنسر» گرفت؟
گفتم اما دفتر ما زیب و رنگ	از هزاران «تنسر» گرفت
گفت از پرویز جز افسانه‌ای	نیست باقی زان طلایی بوستان

گفتمش: با سعدی شیرین سخن رو به سوی بوستان با دوستان

(همان: ۴۸۹)

«تسر» یا «توسر» روحانی زرتشتی در اواخر دوره اشکانی و از نزدیکان و حامیان اردشیر بابکان بود. وی به مقام هیربد هیربدان که بالاترین مقام در میان هیربدان بود، دست یافت. بیشتر پژوهشگران عقیده دارند که نامه تسر در دوره خسرو انوشیروان نوشته شده و هدف از نوشتن آن، مشروعیت دادن به آیین‌ها و قوانین و نهادهای تازه‌ای بود که انوشیروان به وجود آورده بود. برخی نیز نامه تسر را از ساخته‌های دوره یزدگرد سوم برای بازسازی شاهنشاهی ناتوان و آشفته ساسانیان می‌دانند (ر.ک: جلیلیان، ۱۳۹۵: ۲۸).

بهبهانی در ادامه چنین می‌سراید:

گفت از چنگ نکیسا نغمه‌ای از چه رو دیگر نمی‌آید به گوش؟
گفتمش با شعر حافظ نغمه‌ها سر دهد در گوش پندارت سروش
گفت دیدی زیر تیغ دشمنان رونق فرش بهارستان نماند
گفتمش اما ز جامی یاد کن کز سخن گل در بهارستان فشاند
گفت دیدی با زبان پاک ما کینه توزی های آن تازی چه کرد؟
گفتمش فردوسی پاکیزه رای دیدی اما در سخن سازی چه کرد؟

(بهبهانی، ۱۳۹۵: ۴۲۳)

همان‌طور که ملاحظه شد؛ وی به ذکر نام نکیسا، موسیقی‌دان، چنگ‌نواز و خواننده دوره ساسانی می‌پردازد، سپس از فرش بهارستان سخن به میان می‌آورد. این فرش، متعلق به دوره ساسانی بوده که با نام‌های بهارخسرو، بهارکسری و مهستان نیز شناخته می‌شود. گفته شده این فرش یکی از مهم‌ترین آثار هنری ایران بوده که بر اثر حمله اعراب به ایران و انتقال آن به مدینه توسط اعراب تکه‌تکه شد (ابن مسکویه، ۱۳۷۶، ۱: ۳۲۶). سیمین در اینجا به زیبایی از صنعت بدیعی توریه یا ایهام یعنی آوردن واژه‌ای با دو معنا که معنای دور از ذهن آن مورد نظر است (ر.ک: الخطیب القزوی، ۲۰۰۳: ۳۲۱) استفاده کرده و معنای دور یعنی بهارستان جامی را در برابر معنای نزدیک یعنی فرش بهارستان آورده است. سپس با معرفی مفاخر بزرگ ایرانی همچون؛ ابوعلی سینا، شعرش رنگ و بوی ناسیونالیستی به خود می‌گیرد زیرا وی بر این عقیده است که اگر زبان عربی پیشقراولانی ممتاز دارد اصل و نژاد آنها ایرانی است:

گفت در بنیان استغناى ما آتشی فرهنگ سوز انگيختند
گفتم اما سال‌ها بگذشت و باز دست در دامان ما آويختند
لفظ تازی گوهری گر عرضه کرد زادگاه گوهرش دریای ماست
در جهان ماهی اگر تابنده شده آفتابش بوعلی سینای ماست
ققنوسی گر سوخت از خاکسترش ققنوسی پر شورتر آمد پدید
(بهبهانی، ۱۳۹۵: ۴۶۵)

بشری بستانی، نیز همانند سیمین بهبهانی، از بزرگان ملی سرزمین خویش یاد می‌کند تا پلی میان گذشته و حال ایجاد کند. اما با دقت بیشتر در اشعار این دو می‌توان گفت که شعر سیمین نسبت به بشری از رنگ و بوی ناسیونالیستی بیشتری برخوردار است. بشری بستانی آنگاه که از میراث افتخارآمیز گذشته خویش سخن می‌گوید، احساس تلخی از اوضاع کنونی کشورش، سراسر وجودش را فرا می‌گیرد و تلاش می‌کند تا خواننده را به یاد دلاوری‌ها و جانفشانی‌های فراموش شده گذشتگانش بیندازد. وی گذشته سرزمینش را باشکوه‌تر و وضع کنونی را بسیار خفت‌بار می‌داند.

حمله سال ۲۰۰۳ م. آمریکایی‌ها به عراق، بشری را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد و آتش کینه و خشم از دشمن در دل و جان او به شدت برافروخته می‌شود، تا آنجا که در قصیده بلندی با عنوان «اندلسیات لجروح العراق» پس از ارائه مفصل رخدادهای تاریخی که در عراق رخ داده است، از یکی از پادشاهان کلدانی به نام «نبوخذنصر» یا «بخت‌النصر» (۵۹۲-۶۰۴ پیش از میلاد) که بر بابل حکومت می‌کرد، نام می‌برد و مدعی است که او نیز از شرایط کنونی عراق ناله سر داده است:

دبابات الغزو تدوز/ معابر بغداد.../نبوخذنصر والخلفاء/ بجلال یبکون بصمت اللیل (البستانی، ۲۰۱۲: ۱۳۱).
ترجمه: «تانک‌های اشغالگر می‌چرخند/ از گذرگاه‌های بغداد.../ بختنصر و خلفا/ شکوهمندانه در سکوت شب می‌گریند».

بخت‌النصر، چندین بنای عمرانی از جمله باغ‌های معلق، معبد ایتمینانکی و دروازه عشتار را در بابل ساخته و افزون بر آن، به مسامحه مذهبی و آزادی اندیشه شهرت یافته بود. او به مردم مناطق اشغال شده، اجازه می‌داد تا خدایان خود را بپرستند. همچنین در مراسم مذهبی آنان شرکت می‌کرد و به خدایانشان احترام می‌گذاشت (ر.ک: حیاة ابراهیم، ۱۹۸۳: ۵۹). بشری بستانی پس از به میان آوردن نام این پادشاهان، از مفاخر بلندآوازه‌ای همچون متنبی و ابوتمام نیز یاد می‌کند. فراخوان شاعر از این دو شخصیت، یادآور افتخارات و نمادهای تاریخی آنهاست، زیرا این دو شاعر نه تنها معرف تاریخ و

میراث سرزمین خویشند بلکه از عرب و اصالت دیرینه آن در اشعار خود نیز دفاع نموده‌اند. هدف بشری از آوردن نام آنها در شرایط اشغال بغداد، تمسخر و انتقاد از اوضاع و به طور کلی نشان دادن واقعیت تلخ عراق کنونی است:

دبابات الغزو تدورُ/المتنبی يشعلُ أشجارَ الكوفةِ/والأقمازُ/تتساقطُ في قاعِ الحبِّ.../دبابات الغزو تدورُ/أبو تمام ينشرُ بائيتَهُ فوقِ صفافٍ/الكرخ (البستاني، ۲۰۱۲: ۱۳۱).

(ترجمه: تانک‌های اشغالگر می‌چرخند/متنبی درختان کوفه را شعله‌ور می‌کند/ و ماه‌ها/ در فعر چاه سقوط می‌کنند.../تانک‌های اشغالگر می‌چرخند/ابوتمام بایه خود را بر سواحل/ کرخ پخش می‌کند).

بشری در اینجا بر قصیده بایه ابوتمام که یکی از مشهورترین قصاید اوست، تمرکز کرده است. نبرد عموریه پاسخی به حمله امپراتور روم به شهرهای اسلامی از جمله «زبطرة» بود، که در آن رومیان، ویرانی و کشتار فراوانی به بار آورده بودند؛ همچنین، این حمله به تلافی تجاوز رومیان به یک زن عرب که فریاد (وامعتصماه!) سر داده بود، صورت گرفت. این رفتار، خشم معتصم را برانگیخت به طوری که ارتشی کاملاً مجهز برای فتح عموریه آماده کرد. او ارتش روم را شکست داد و عموریه را که مستحکم‌ترین دژ رومیان بود، در هم شکست. او در این قصیده، طالع‌بینان را مورد تمسخر قرار می‌دهد؛ زیرا به او هشدار داده بودند وارد این نبرد نشود. شاعر در این ابیات، جنگ را تنها راه پیروزی و شکوه و عظمت می‌داند:

السيفُ أصدقُ إنباءٍ منَ الكتبِ في حَدِّهِ الحدُّ بينَ الجدِّ واللعبِ
بيضُ الصَّفائحِ لا سودُ الصَّحائفِ في مُثُونِهِنَّ جلاءُ الشُّكِّ والرَّيبِ
(أبوتمام، ۱۹۹۴: ۳۲)

یکی دیگر از شخصیت‌هایی که از مفاخر مسلمانان به شمار می‌رود (ر.ک: عباس البصری، ۲۰۱۰: ۷۹) اما بستانی او را جزء مفاخر قلمداد نمی‌کند، ابن علقمی است. وی در قصیده «العراق» به زعم خود کنایه‌ای ناروا به خیانت ابن علقمی زده و او را در سقوط بغداد مقصر می‌داند و این چنین می‌سراید:

ماذا سنفعَلُ دونما تترُّ؟/همو وعدوا سيأتونَ العشيَّ/والعلقمي إذا تأخَّر/من سنعطيه مفاتيحَ القضيَّةِ (البستاني، ۲۰۱۲: ۳۱۹)

(ترجمه: در برابر تاتار چه خواهیم کرد؟/آنها قول دادند شبانه خواهند آمد/و علقمی اگر تاخیر کند/کلید این امر را به چه کسی خواهیم داد؟)

این اتهام، شروع تاریخی خیانت ابن علقمی را مکاتبات وی با هولاکو پس از حمله خلیفه عباسی به منطقه شیعه‌نشین کرخ در سال ۶۵۴ هجری قمری و کشته‌شدن هزاران شیعه در بغداد می‌داند در حالی

که هولاکو سال‌ها قبل از این تاریخ به قصد فتح عراق و تسلط بر جهان حرکت کرد و طبق دستورات بالاتری که قبل از حادثه کرخ به وی شده بود، عمل می‌کرد و اگر عراق در نتیجه خیانت وزیرش، ابن علقمی، به دست مغولان افتاده باشد، چگونه می‌توان سقوط سایر کشورها از اقیانوس آرام تا اروپا را توجیه کرد؟ از همه اینها گذشته، چگونه می‌توان اشغال سوریه توسط هولاکو و تمایل او برای پیشروی به مصر را توجیه کرد؟ (ر.ک: یعقوبی، ۱۳۸۴: ۱۲۵؛ جعفریان، ۱۳۶۸: ۷۷)

یکی دیگر از شاعران عرب که نامش در اغلب قصاید در کنار نام قیس بن ملوح (مجنون) به چشم می‌خورد، لیلای عامریه (۲۸ هجری) دختر عموی قیس است. این دو عاشق دلباخته، در زمان مروان بن حکم و پسرش عبد الملک بن مروان می‌زیستند و به دلیل اینکه اشعاری در وصف یکدیگر سروده بودند، خانواده لیلی مانع ازدواجشان شدند و او را به عقد جوانی دیگر به نام «ورد» درآوردند تا مانع ارتباطش با قیس شوند. وقتی قیس از این ماجرا مطلع شد، دیوانه شد و سر به بیابان گذاشت. بشری بستانی نیز عنوان یکی از قصایدش را در دیوان «البحر یصطاد الضفاف» به «لیلای عامریه» اختصاص داده است. وی در این قصیده از نام لیلی، به عنوان نقابی استفاده کرده است تا خود را پشت آن پنهان کند و به بیان رنج خویش از زبان او پردازد. شاعر این قصیده را برخلاف قصاید مشهور داستان عشق قیس و لیلی ارائه می‌دهد، در اینجا، لیلی در حقیقت غایب است، اما شاعر او را به عنوان یک نماد به کار گرفته است (ر.ک: میسون عدنان حسن، ۲۰۱۸: ۲۶).

لیلای غم‌ت کفیها بماء الورد / و قالت للبدر: / لا تطلع / قالت للبتان: / انهمري شوکا / فالريح البور تلف الموسم / قالت لیلی: / سأعود/وغابت بین الأغصان/ عاد الموسم / لكن لیلی لم تأت / بل جاءت أشرعة سوداء / وأشرعة صفراء (البستانی، ۲۰۱۲: ۳۹۹)

(ترجمه: لیلی کف دست‌هایش را در گلاب غوطه‌ور کرد / و به ماه کامل گفت: / طلوع نکن / به باغ گفت: / با خار سرازیر شو / باد مهلک، فصل را نابود می‌کند / لیلی گفت: من بر خواهم گشت / و در میان شاخه‌ها ناپدید شد / فصل برگشت / اما او نیامد / ولی بادبان‌های سیاهی آمدند / و بادبان‌های زردی...)

اینکه مقصود شاعر از جمله (لیلای داستان خود را در گلاب غوطه‌ور کرد) چیست، قابل تأمل است و آیا (گلاب) در اینجا به معنای عطریست که اعراب در عروسی‌ها و جشن‌های خود استفاده می‌کنند یا به معنایی بر خلاف معنای ظاهری‌اش دلالت دارد؟ افزون بر این، مخاطب را به یاد (عطر منشم) در این شعر زهیر بن ابی سلمی می‌اندازد که می‌گوید:

تَدَارِكُمَا عَبْسًا وَذِيَانًا بَعْدَمَا
تَقَانُوا وَدَقُّوا بَيْنَهُمْ عِطْرَ مَنْشَمٍ
(زهیر بن ابی سلمی، ۲۰۰۵: ۸)

عطر منشم، برگرفته از ضرب‌المثل «دَقُّوا بَيْنَهُمْ عِطْرَ مَنْشَمٍ» است که ریشه این ضرب‌المثل به زنی برمی‌گردد که به هنگام جنگ، سربازان را با عطرش خوشبو می‌کرد تا پس از کشته شدن از طریق بوی جسدشان، شناسایی شوند. این مثل، کنایه از شدت بدبینی و گسترش شرارت در بین مردم است. بستانی در اینجا از زبان لیلی، همگان را به اتحاد و همبستگی برای رهایی از تنگناهای بیگانه در برابر دشمنان و اشغالگران کشورش دعوت می‌کند (ر.ک: میسون عدنان حسن، ۲۰۱۸: ۲۴). ترکیب‌ها و عبارات (باد مهلک، عدم حضور لیلیا در میان شاخه‌ها و بادبان‌های سیاه و زرد) همگی نشان دهنده نگاه منفی شاعر هستند، تا از یک سو، تلخی تجربه را منعکس کند و از سوی دیگر، زنان هم‌نسل خود را نسبت به رهایی از خطری که آنان را در بر گرفته است، آگاه کند.

۲-۱-۲. میراث دینی

توجه به دین و میراث دینی، از دیرباز تا کنون در اثربخشی و شکل دهی نگرش و اندیشه شعری شاعران مسلمان، نقش ویژه و ارتباط معناداری ایفا کرده است و هویت دینی هر شاعر بر حفظ این میراث، تأثیر بسزایی داشته است. بسیاری از شاعران تلاش نموده‌اند تا با استفاده از بینامتنیت قرآنی و فراخوانی شخصیت‌های دینی در اشعار خود، پاسبان این میراث ارزشمند باشند.

سیمین بهبهانی با اینکه به عنوان یک چهره مذهبی در ادبیات مطرح نیست، اما از آیات قرآن کریم و میراث دینی در شعرش بی‌بهره نبوده است. وی در غزلی به نام «آیا نمی‌نگرند به شتر که چگونه آفریده شد» با بهره‌گیری از آیه ۱۷ سوره غاشیه ﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ﴾ با نگاهی تازه به شتر و آستانه بالای تحمل این حیوان در شرایط سخت و طاقت‌فرسا، نتایج حاصل از بردباری و خشونت را به مخاطبان اشعارش یادآور می‌شود:

و نگاه کن به شتر، آری که چگونه ساخته شد، باری
نه ز آب و گل که سرشتندش ز سراب و حوصله پنداری
و چگونه حوصله می‌آری به عطش، به شن، به نمکزاران
(بهبهانی، ۱۳۷۷: ۱۱۷)

سیمین در رثای ژاله اصفهانی از حضرت خضر (ع) که برخی او را پیامبر و برخی دیگر از اولیای

الهی دانسته‌اند، یاد می‌کند و می‌گوید:

به زنده ماندن در این دیار، چه پای سختی فشرده‌ام
در آن دو مشک سفید صاف، به سینه روستایی‌اش
نه خضر، بل چون کلاغ پر، به سبز و زرد و به گرم و سرد
چه مرگ‌ها آزموده‌ام، ولی - شگفتا - نمرده‌ام
چه نوش با شیر دایه بود، که مایه از خضر برده‌ام؟
گذشتن چار فصل را، قریب سیصد شمرده‌ام
(بهبهانی، ۱۳۷۷: ۱۲۷).

یا این بیت از او که خضر را راهنمای عشاق می‌داند:

گفتند: هست خضری و او رهنمای ماست
ما را به کوی عشق و وفا راهبر شود
(همان: ۱۳۱)

سیمین در شعر «وطن» با اشاره به آیه ۳۶ سوره یس ﴿وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ

رَمِيمٌ﴾ از ساختن دوباره وطن می‌سراید:

دوباره می‌سازمت وطن
اگر چه با خشت جان خویش
اگر چه صد ساله مرده‌ام
به گور خود خواهم ایستاد
کسی که «عظم رمیم» را
دوباره انشا کند به لطف
چو کوه می‌بخشدم شکوه،
به عرصه امتحان خویش
(همان: ۱۴۲)

میراث دینی در اشعار بشری، نسبت به سیمین از نمود ملموس و چشمگیرتری برخوردار است. او در بسیاری از قصایدش از تلمیحات زیبای آیات قرآن کریم بهره گرفته است. قصیده «الناقۀ» وی که به داستان شتر حضرت صالح (ع) اشاره دارد از جمله این قصاید است که شاعر در آن تلاش نموده تا اوضاع عراق پس از اشغال و همچنین وضعیت اشغالگران را به تصویر بکشد:

داخلة في سَمِّ خياط / خارجة من سَمِّ خياط / طالعة في أولى صفحات جرائدنا / تدهمنا في غرف النوم / وفي أدرج
الكتب / وأدرج الأحران / هذي الناقه / من عصر ثمود للأن / تتلوى خلف موائدنا / ترغو في داخلنا / تغرينا / تغري سكاكين
قبائلنا / بالذبح (البستاني، ۲۰۱۲: ۳۹۸)

(ترجمه: شتر وارد سوراخ سوزن خیاطی می‌شود / از سوراخ سوزن خیاطی خارج می‌شود / وارد اولین صفحات روزنامه‌های ما می‌شود / به اتاق‌های خواب ما / به کشورهای کتاب‌هایمان / و به کشورهای اندوه ما یورش می‌برد / این شتر ماده / از عصر ثمود تا کنون / پشت میزهای ما به هم می‌پیچد / در درون ما فریاد می‌زند / ما را وسوسه می‌کند / چاقوهای قبایل ما را با وسوسه‌انگیزی به کشتار ترغیب می‌کند).

وی ضمن اشاره به آیه ۴۰ سوره اعراف ﴿وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ﴾ معتقد است دشمن حتی به جزئی‌ترین اجزای زندگی مردم عراق یعنی؛ صفحات روزنامه، اتاق خواب و نیز کشوی کتاب‌های آنها، نفوذ کرده است.

بشری در این فراز به خوبی از هنجارگریزی بهره برده و جلوه زیبایی به کلامش بخشیده است. وی افزون بر اشاره به ناقه حضرت صالح که در قرآن کریم به تفصیل درباره آن سخن گفته شده است، نسبت به اوضاع ناگوار جامعه خویش ابراز نگرانی و سردرگمی می‌کند. او از واژه ناقه در شعرش استفاده کرده تا از اندوه خود نسبت به تحمیل سلطه دشمن پرده بردارد. همان چیزی که منجر به جدایی قبایل شده و شاعر در عبارت (تغری سکاकिन قبائلنا، بالدبیح) بدان اشاره کرده است. ناقه بستانی شتری است که بر اساس متن قرآنی، منبع گناه و کفاره است، اما بر اساس شرایط و احوال تغییر می‌کند (ر.ک: شرفی کریمه، ۲۰۱۵: ۵۱-۵۲).

یکی دیگر از داستان‌های قرآنی که بشری در شعر خود از آن استفاده کرده است، داستان حضرت موسی (ع) است. وی در فراز دیگری از شعرش، ضمن اشاره به آیه ۲۰ سوره طه ﴿فَأَلْقَاهَا فِإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى﴾ اشغالگران سرزمینش را به یک افعی که در شط العرب جست و خیز می‌کند تشبیه کرده است: تسعی فی شط العرب الأفعی (ر.ک: البستانی، ۲۰۱۲: ۱۳۱).

از جمله دیگر داستان‌های قرآنی که بشری بستانی در اشعارش از آن الهام گرفته است، داستان حضرت یوسف (ع) است. بازتاب این تأثیرپذیری را می‌توان در قصیده «تسللات» وی دید که در آن با بهره‌گیری از میراث مذهبی، اوج هنرنمایی خویش را نشان داده است:

سبع سنين بور/نخترع للعبة/تلو اللعبة كنا/والغزلان تدور/سبع سنين كنا نلعب/ حول النا/حتي غضبت،/واجتاحتنا الأقدار./صرعى كنا/تتلوى مثل السيف المهجور/في كف فداي مقتول/سبع سنين ندخل في سنبله/لا تؤولنا،/في زهرة رمان،/في جذع مبتور/ألوان اللوحة غائمة/منصدة فارغة،/عكاز مكسور/سبع سنين نتسلل خارج هذا السور/نتجول كنا/نهبط،/نعلو/حتي وقع المحذور/.../جبل من نار ينهض في جسدي/مثل الطاغوت/جبل مجروح/مالك/يا مالك/يا مالك/سبع سنين كنا/نقبض جمراً ونجوع معاً/نظمنا/نعري/نتقاسم موتاً مرأ/وجعاً مرأ/سبع سنين والموج يدهمنا/والنيران تفوح/ها نحن تفرقنا (البستاني، ۲۰۱۲: ۴۰۸)

(ترجمه: هفت سال خشکسالی و بی محصولی / ما بازی اختراع می‌کنیم / بعد از بازی هم ما بودیم / و آهوان می‌چرخیدند / هفت سال بازی می‌کردیم / دور آتش / تا اینکه آتش عصبانی شد / و سرنوشتها بر ما تاختند / ما بر زمین افتاده بودیم .. / ما مانند شمشیری رها شده بر خود می‌پیچیدیم / در دست چریکی کشته شده / هفت سال در خوشه‌ای وارد می‌شدیم / که ما را پناه نمی‌داد / در گل انار / در گنده‌های بریده شده / رنگ‌های تابلو کدر

هستند/ یک میز خالی / یک عصای شکسته / هفت سال مخفیانه از این دیوار به بیرون می‌خزیم / گشت و گذار می‌کردیم / پایین می‌رفتیم / بالا می‌رفتیم / تا آن که ممنوعیت حاصل شد / ... / کوهی از آتش در بدنم بر می‌خیزد / سان یک ستمگر / یک کوه زخمی / مالک / ای مالک / ای مالک / هفت سال پاره آتش بر می‌گرفتم / و با هم گرسنه می‌شدیم / تشنه می‌شدیم / برهنه می‌شدیم / ما یک مرگ تلخ را با یکدیگر تقسیم می‌کردیم / درد تلخ / هفت سال و موج ناگهان بر ما وارد می‌شد / و آتش‌ها همچون باد می‌وزید / هان از هم جدا شده‌ایم).

این قصیده برگرفته از واقعیت‌های تلخ و دشوار زندگی ملت عراق در فضای محاصره است که شاعر در آن به عنوان یک نقطه شروع، واقعیت را در هم می‌شکند، یا به عبارتی دیگر؛ با گرفتن یک واقعیت، فضایی مجازی می‌آفریند و می‌گوید: یا مالکُ / ...، مالک در اینجا، همان مالک بن نویره است که در جنگ‌های رده کشته شد. شاعر، اندوه از دست دادن را با تمام تلخی‌هایش به تصویر می‌کشد، این مقطع، بر مکانیزم بازیابی رویدادها و حقایق گذشته از زندگی مردم تحت سلطه اشغالگران تکیه می‌کند و آن را با تصاویری از ظلم و بی‌عدالتی دشمنان ارائه می‌کند. وی در تصاویر کنائی نهفته در عبارت‌های (نقبض جمره، تقاسم موتا مرة، وجعا مرا، الموج یداهمنا، والنیران تفوح) از تلخی وحشت و بی‌رحمی که کام شاعر و مردمش را آزرده است، رونمایی می‌کند.

افزون بر این بشری بر اساس مجموعه‌ای از ناسازواره‌ها، تصویری را ترسیم می‌کند که خوشه‌ها در آن وجود دارند اما ناپدید می‌شوند، تنه از ریشه جدا می‌شود، تابلو، تاریک، مبهم و فاقد وضوح است و سفره، خالی است. همه اینها بیانگر سفره‌های خالی ملت عراق پس از هفت سال محاصره است که شاعر با تلمیح به آیه ۴۳ سوره یوسف ﴿وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعَ عِجَافٍ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ﴾، تصویری از بی‌عدالتی و خشکسالی را در این هفت سال محاصره نشان داده است. ترسیم این تصویر بر اساس تناقض است؛ زیرا نقش خوشه در اصل تأمین غذا است، اما در شعر بشری، خوشه نقش خود را به عنوان تأمین غذا ایفا نمی‌کند، چون در یک فرآیند همگن بین غذا و امنیت قرار نمی‌گیرد. وی در بخش دیگری از شعرش با اشاره به چاهی که یوسف (ع) در آن افکنده شد، می‌گوید:

أشهُقُ فِي قَاعِ الْجُبِّ / وَأَبْحُثُ عَنْ سِيَارَةِ أَهْلِي (البستاني، ۲۰۱۲: ۱۳۱)

(ترجمه: در عمق چاه ناله سر می‌دهم / و به دنبال کاروان خانواده خویش می‌گردم).

وی در اینجا به آیات ۱۰ سوره یوسف ﴿قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَفْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِي غَيَابَةِ الْجُبِّ يَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ﴾ و نیز آیه ۱۵ این سوره ﴿فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَةِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ اشاره کرده است؛ زیرا در حقیقت تجربه بستانی در وضعیت کنونی

مردم کشورش، با داستان یوسف (ع) و برادرانش یکسان است.

۳-۱-۲. بازتاب کهن‌الگوها و اسطوره‌ها

کهن‌الگوها و نیز اسطوره‌ها به عنوان بخشی از میراث فرهنگی یک جامعه، در حقیقت داستان‌هایی برگرفته از ذهن هستند که بخشی از یک چارچوب فکری را تشکیل می‌دهند و با سنت‌ها و آیین‌های یک فرهنگ یا یک ملت مرتبط هستند. به عبارت دیگر «این داستان‌ها برخاسته از ذهن خلاق انسانها بوده، و در جهان واقعی مصادیقی ندارند» (بهار، ۱۳۹۵: ۳۴۳-۳۴۴). کهن‌الگوها به عنوان رسانه‌های ارزشمند و نقطه اتصال میراث گذشته به زمان حال، همواره و در تمام فرهنگ‌ها و کشورها مورد توجه و احترام شاعران و نویسندگان بوده‌اند و گاهی متناسب با شرایط هر جامعه و هم‌پای تحولات آن و در قالب استعاره و کنایه، بار معنایی خاصی به خود می‌گیرند. سیمین بهبهانی و بشری البستانی نیز از جمله این شاعران هستند که از اسطوره‌ها و کهن‌الگوهای گوناگون در شعر خود بهره گرفته‌اند که در اینجا به برخی از آنها اشاره می‌شود.

یکی از کهن‌الگوهای ایرانی که سیمین بهبهانی در شعرش بدان اشاره کرده است، «رستم» است. اگر چه اسطوره‌ای یا واقعی بودن رستم، محل اختلاف صاحبان ادب و اندیشه است، اما وی به عنوان اسطوره دلاوری، قهرمانی و جانفشانی در ادبیات فارسی مشهور است. سیمین از نام و نشان «رستم»، این گونه یاد می‌کند:

رستمی بود و جانفشانی کرد تا از او نامی و نشانی ماند
بعد یک عمر درد و رنج و نبرد رفت و زان رفته داستانی ماند
(بهبهانی، ۱۳۹۵: ۴۹۳)

وی از هفت خوان رستم نیز سخن می‌گوید تا عبور از شرایط بسیار سخت و دشوار را نوید دهد. این هفت مرحله عبارتند از: ۱. نبرد رخس با شیر ۲. یافتن چشمه آب ۳. جنگ رستم با اژدها ۴. کشتن زن جادوگر توسط رستم ۵. گرفتاری اولاد به دست رستم ۶. جنگ رستم با ارژنگ دیو ۷. کشتن دیو سپید. همچنین در جای دیگر به اکوان دیو که نام یکی از دیوهای شاهنامه است و نیز به هفت خوان اشاره می‌کند:

بنیان کن اکوان دیوم، در شعر می‌توفد غریوم از هفت خان خواهم گذشتن، با کوله هفتاد و هشتاد
(بهبهانی، ۱۳۹۵: ۱۱۴۳)

از جمله دیگر شخصیت‌های اسطوره‌ای به کار رفته در شعر سیمین، ضحاک است. «ضحاک،

جمشید را سرنگون کرد و کشور را به فرومایگان سپرد. فریدون با کمک کاوه آهنگر در نبرد دشوار، گرز را بر سر ضحاک کوبید. ندای وجدان به او نهیب زد گرچه او ناراستی پیشه کرد، تو راستی پیشه کن و مبادا او را بکشی، تنها می‌توانی او را به کوه ببری و در بند کنی. اما نباید جان او را بستانی که دادن و ستاندن جان در دست خداست. فریدون چنین می‌کند و او را بر بالای کوه دماوند می‌بندد» (یغمایی، ۱۳۸۴: ۸۷) بهبهانی ضمن اشاره به روایت فردوسی در بیان اسطوره ضحاک و فریدون و کاوه آهنگر، این گونه می‌سراید:

ای کوه، ای بند ضحاک آیا به یادت هست زان چیره دستان چالاک چرمین علم در دست؟
(بهبهانی، ۱۳۹۵: ۹۵۸)

و یا این بیت از او:

دو مار بود -ضحاک- دو شاهرگ روان تا سر گشوده کام خون پالا، به بوی مغز آگام
(همان: ۹۵۱)

سیمرغ نیز، به عنوان یک پرنده شگرف اساطیری و افسانه‌ای بخشی از اشعار سیمین را به خود اختصاص داده است:

«با خنده گفتم که: هان، عشق؟ سیمرغ شد، کیمیا شد/ از این سه گمگشته، دیگر جز نام حرفی مگر هست؟» (همان، ۱۳۹۵: ۹۹۹)

بشری بستانی نیز بسان سیمین، گاه تصویر خویش را در آینه کهن‌الگوها و اسطوره‌ها می‌بیند. از این رو، در بسیاری از اشعارش از اسطوره سخن گفته و برای دستیابی به آن به تاریخ نیز متوسل می‌شود، تا بتواند میان گذشته و زمان غم‌انگیز حال، توازن ایجاد کند. از ققنوس به عنوان یک پرنده مقدس افسانه‌ای در اساطیر سرزمین‌های مختلف نام برده شده است (ر.ک: جان راسل هینیلز، ۱۴۰۱: ۴۴۶). بر اساس این اسطوره‌ها، ققنوس مرغی نادر است و با دو بال گول پیکر که پس از بال زدن بر توده‌ای هیزم، می‌سوزد سپس از خاکسترش ققنوسی دیگر پدید می‌آید. این مرغ افسانه‌ای، افزون بر آن، دارای زیبایی و قدرت نیز هست. بشری بستانی در قصیده «أندلسیات لجروح العراق» از این پرنده اسطوره‌ای - افسانه‌ای الهام گرفته و می‌گوید:

دبابات الغزو تدور / فوق الدبابة قبر رسول الله يصيحُ: / غناء السيل /... / سريرُ العنقاء / محمولٌ بيد الزوبعة الصفراء
(البستاني، ۲۰۱۲: ۱۳۱)

(ترجمه: تانک‌های اشغالگر می‌چرخند/ بالای تانک آرامگاه رسول خدا است که فریاد می‌زند: / اینها خار و

خاشاک بر جای مانده از سیلابند/.../ تخت ققنوس/ به دست گردباد زرد (بیماری وبا) حمل می‌شود). وی با آوردن ترکیب‌های (سریُّ العنقاء/محمولٌ بید الزوبعة الصفرَاء) به افسانه‌ای از میراث که همان افسانه ققنوس است، اشاره کرده است. ققنوس در فرهنگ عرب، نماد تجدد، جاودانگی و محال بودن به شمار می‌رود. بنابراین (سریُّ العنقاء/محمولٌ بید الزوبعة الصفرَاء) نشانه غروب رویاهای شاعر و از بین رفتن امیدها و افتخارات اوست.

یکی دیگر از اسطوره‌هایی که بشری در شعر خود از آن بهره گرفته، «اورفئوس» است. اورفئوس شاعر و آوازه‌خوان افسانه‌ای اساطیر یونان بود که در نواختن چنگ استاد بود، به طوری که می‌توانست جانوران وحشی و درختان و سنگ‌ها را به دنبال خود به حرکت درآورد. او با ائورودیکه ازدواج می‌کند، ائورودیکه هنگامی که در باغ در حال فرار از دست آریستائوس بود، بر اثر مارگزیدگی جان خود را از دست داد. اورفئوس نیز زمانی که در حال نواختن چنگ در زیر درختی بود، توسط گروهی مورد حمله قرار گرفت. آنها به سمت او سنگ پرتاب کردند اما موسیقی او به قدری زیبا بود که حتی اشیای بی‌جان را شیفته خود می‌کرد و هیچ کدام به او اصابت نمی‌کرد. سرانجام به او حمله کردند و بدنش را تکه‌تکه کردند. سر اورفئوس در حالی که هنوز آواز می‌خواند شناور به پایین رودخانه روانه شد. بشری با الهام از این اسطوره، برای رهایی از تجاوز هواپیماهای دشمن آمریکایی که هر روز خبر مرگ را برای مردم عراق به ارمغان می‌آوردند تلاش می‌کند و در قصیده «بانتظار القصف» این‌گونه می‌سراید:

وتدور الثعابين حول بساتينه / آه .. تسعی الثعابين/ في روض روحي (البستاني، ۲۰۱۲: ۳۳۹)

(ترجمه: و مارها اطراف باغ‌های او می‌چرخند/ آه... مارها در جنب و جوشند/ در باغ جانم).

استفاده شاعر از افعال مضارع (تدور، تسعی) بیانگر حضور همیشگی این هواپیماها است. مرجع این تصویر را در افسانه اورفئوس که با موسیقی، مرگ را شکست داد، می‌یابیم و مرگ به شکل ماری در برابرش نمایان شد و معشوقش (همسرش) در اثر نیش آن جان سپرد. همچنین مار، نماد روح شرور، فریبکاری و وسوسه‌های شیطانی نیز هست.

۴-۱-۲. هویت بخشی دوباره به مکان‌های باستانی

مکان‌های باستانی، به عنوان یک حقیقت فرهنگی، شناسنامه تاریخی و میراث تمدنی هر کشور، از جایگاه ویژه‌ای در میان ملت‌ها برخوردارند. بسیاری از نویسندگان و شاعران نیز تلاش نموده‌اند تا در آثار خود پاسبان این میراث گرانبها باشند. از جمله این شاعران، سیمین بهبهانی است که عشق به مکان‌های باستانی ایران و هویت تاریخی این مرز و بوم و نیز توجه به سرزمین‌های جهان اسلام در شعرش،

جلوه‌گر است که در این مجال به برخی از آنها اشاره می‌شود.

یکی از مکان‌های تاریخی که مجسمه‌های تراشیده شده آن برای هر باستان‌شناس و گردشگری زیبا و جذاب است، کوه بیستون است. این کوه که در مسیر رفت و آمد کاروان‌ها و نظامیان از بابل و بغداد به سوی مناطق زاگرس و اکباتان قرار داشته است، نماد قدرت پادشاهان ایران بوده است. سیمین بهبهانی نیز با توجه به اهمیت کوه بیستون که مظهر شعر و شیدایی است، در ترکیب تلمیحی (بیستون عشق) از این میراث کهن این گونه یاد می‌کند:

در بیستون عشق ز ویرانی سقف و ستون نماند
افراشت چو غول بیابانی طوفان گردگرد

(بهبهانی، ۱۳۹۵: ۷۹۲)

همچنین یکی از کهن‌ترین شهرهای جهان و نیز از جمله شهرهای مذهبی ایران که از دوران باستان تا قرن ششم هجری، از جایگاه مذهبی و سیاسی خاصی برخوردار بوده است؛ شهر ری است. این شهر در برهه‌های زمانی گوناگون به عنوان پایتخت زرتشتیان، اشکانیان، آل بویه و سلجوقیان بوده است (<https://fa.wikishia.net>). حمله مغول به ری، این شهر را آنچنان ویران کرد که دیگر نتوانست به وضع قبلی برگردد. در عصر ایلخانان و جانشینان چنگیز به ویژه غازان خان، بخشی از ویرانی‌ها بازسازی شد، اما در اثر حمله تیمور لنگ، باز هم ویران شد و تا آغاز عصر صفوی، ویرانه‌ای بود. با آمدن شاه طهماسب صفوی در سال ۹۴۴ ق. به تهران و پایتختی تهران، ری جزئی از تهران گردید (ر.ک: قائدان، ۱۳۸۲: ۳۷؛ کریمی، ۱۳۲۸: ۱۵۴). سیمین در شعر دیگری با اشاره به آثار ویرانه‌های ری به دست مغول می‌گوید:

کتاب نوشته بسوزان، خراب گذشته رها کن
که در بر این همه ویران، «خرابه ری» کهن آمد

(بهبهانی، ۱۳۹۵: ۸۷۴)

قانون‌نامه حمورابی نیز یکی از اولین و قدیمی‌ترین اسناد نوشته‌شده‌ای است که دنیای امروز را از قوانین حاکم بر دنیای باستان آگاه کرد. این لوح، از جمله بزرگ‌ترین نمادهای تمدن بین‌النهرین به‌شمار می‌رود که قوانین آن توسط یکی از پادشاهان بابل (بخشی از سرزمین ایران قدیم) به نام حمورابی که حدود دو هزار سال پیش از میلاد مسیح حکومت می‌کرد، به مردم اعلام شد. این پادشاه پس از آنکه توانست از قبایل پراکنده و قدرت ضعیف بابل حکومت نیرومندی به وجود آورد و امنیت و آسایش نسبی را در بابل حکمفرما نماید، قانون‌نامه تاریخی خود را صادر و دستور داد تا آن را تدوین

کنند. برخی عقیده دارند این قانون، نخستین قانون جهان است. بهبهانی که از مشکلات زمانه خویش به ستوه آمده است با الهام از این قانون کهن تمدن بشری، سنگینی بار این مشکلات را به سنگینی ستون حمورابی تشبیه کرده است:

زمان، ستون سنگینی نهاده حمورابی به سر دویده‌ام سویش، مرا شکسته پیشانی

(همان: ۷۵۶)

بهبهانی افزون بر مکان‌های تاریخی ایران، به میراث فرهنگی جهان اسلام نیز توجه دارد زیرا حوادث جهان اسلام جدای از حوادث کشور ایران نیست. او در غزلی با عنوان «سارا! چه شادمان بودی» که آن را در ۲۹ شهریور ۱۳۶۱ سروده، نوشته «سخنی با سارای حریرفروش رؤیای کودکی‌ام و سارا زادگان آتش‌فروز کابوس میان سالی‌ام» وی با ادغام این خاطره شاد دوران کودکیش یعنی (سارای حریرفروش) که شخصیتی خیالی است با حادثه تلخ قتل عام فلسطینیان در دو اردوگاه صبرا و شتیلا (۲۷ شهریور ۱۳۶۱) توانسته حوادث گذشته را به زمان حال پیوند بزند و انتقاد شدید خود را از جنایات رژیم صهیونیستی ابراز کند:

سارا چه شادمان بودی با بقچه‌های رنگینت	شال و حریر و ابریشم، کالای چین و ماچینت
سارا چه راستگو بودی آن دم که چشم معصومت	آیینه سحر میشد وقت قسم به آیینت
سارا نهفته در قلبت نقش ستاره داوود	پیدا ستاره‌های زرین بر گردن بلورینت
با قوم خود بگو سارا! هرگز نبوده تا امروز	یک لحظه خشم و بیزاری با مردم فلسطینت
سارا گریستی آتش بر قتل عام خونباری	صهیون نشان دوزخ شد از شعله‌های نفرینت
سارا بگوی با موس: سودای دین دیگر کن	کز ننگ خود جهان خواری داغی نهاده بر دینت!
سارا پیرس از موسا کاین افعیان نمی‌بینی؟	یا ازدهای افعی کش تن میزند ز تمکینت؟
سارا جنازه‌ها اکنون افتاده بر زمین عریان	برکش کفن - اگر داری - از بقچه‌های رنگینت!

(همان: ۷۲۷)

شاعر با تشبیه رژیم اشغالگر قدس به افعی، طرفداری خود را از مردم مظلوم فلسطین اعلام کرده و نیز به پیروان حضرت موسی (ع) این گونه کنایه می‌زند که ای موسی اینها دین تو را به تباهی کشاندند بنابراین دین دیگری را انتخاب کن و در پایان از بقچه رنگین سارا که روزی پر از شال و حریر و ابریشم رنگارنگ بوده درخواست می‌کند تا بر قامت شهدای فلسطینی کفن بپوشاند.

اماکن باستانی در شعر بشری نیز از نمود بارزی برخوردار است. وی با یادآوری این اماکن قصد دارد تا ضمن گوشزد کردن حوادث و رخدادهای تاریخی این مکان‌ها به مخاطب، اوضاع کنونی

کشورش را با آنها مقایسه کند. یکی از این مکان‌های مقدس در فرهنگ اسلامی، حرم رسول الله (ص) است که شاعر در قصیده «اندلسیات لجروح العراق» خود به آن اشاره کرده است:

دبابات الغزو تدور / فوق الدبابة قبر رسول الله يصيحُ: / غناء السيل /... / وقلب الليل /ينزفُ أندلساً أخرى
وفلسطين /تطلع من عين غزال (البستاني، ۲۰۱۲: ۱۳۱)

(ترجمه: تانک‌های اشغالگران می‌چرخند / بالای تانک، آرامگاه رسول خدا است که فریاد می‌زند: / اینها خار و خاشاک بر جای مانده از سیلابند / ... / و قلب شب / اندلس دیگری از آن خونریزی می‌کند / و فلسطین / از چشم آهو بیرون می‌آید).

شاعر از زاویه دیگری از میراث الهام گرفته است، او در اشعارش بر شخصیت‌های مذهبی همچون رسول خدا (ص)، آدم (ع) و نیز فلسطین همان سرزمینی که روزگار نتوانسته آن را از حافظه مسلمانان پاک کند - تکیه می‌کند، زیرا با فداکاری و قهرمانی ملتش همراه بوده است. بشری از «اندلس» نیز غافل نبوده و بدان اشاره کرده است (وقلب الليل /ینزفُ أندلساً أخرى) حال باید دید چرا اندلس در شعر بشری این اهمیت را به دست آورده است؟ برای یافتن پاسخ این پرسش، می‌توان اشاره کوتاهی به رخدادهای اندلس داشت.

طارق بن زیاد، از فرماندهان اموی در دوره حکمرانی ولید بن عبدالملک بود که رهبری سپاه را در فتح اندلس برعهده داشت. تنگه جبل الطارق به واسطه عبور او به همراه لشکریانش به نام وی نام‌گذاری شد. سپاه طارق پس از فتح اندلس برای فتح بقیه بلاد اندلس به سمت شمال حرکت کردند که آن مناطق را نیز به تصرف خود درآوردند اما پس از ۸۰۰ سال، یعنی در سال ۸۹۷ هـ. اندلس سقوط کرد و دلیل آن تجمل‌گرایی، بی‌عدالتی، انحراف از دین اسلام و افزایش بی‌اخلاقی بود. سرزمینی که حاکمانشان غرق دنیا شدند، در امرار معاش به رعایای خود ستم کردند و به سرزمین خود خیانت کردند. سقوط اندلس، برهه‌ای تعیین‌کننده در تاریخ اعراب است؛ از نظر اعراب، این زخم تا به امروز بیانگر زخم عمیقی است که هنوز هم در معنای نمادین آن در از دست رفتن هر سرزمین اسلامی و عربی یادآوری می‌شود. این رفتار در روانشناسی با عنوان «یادآوری زخم» شناخته می‌شود که یادآور شکست اعراب در پذیرش ضعف، سقوط و از دست دادن تمدن باشکوه خود در تاریخ است. البته برخی از آنها نیز گذشته را ستایش می‌کنند و آن را به شیوه‌ای درخشان ارائه می‌دهند(نک: آل‌علی، ۱۳۷۰: ۷۹).

شاعر در بخش دیگری از شعرش به میراث «باغ‌های بابل» و «آسیاب‌های فرات» اشاره دارد و می‌-

گوید:

جنانُ بابلُ ظمأی / یرتعشُ الصمْتُ علی شفتیها / وعلی کنفیها ینوی الورْدُ / وطواحینُ فراتٍ تطلع من خاصرة الوجد / تلم شظایا الموتِ / عن الأدغالِ /... / تحملُ مفتاحاً / تحملُ إبلیسَ إلی آدمَ (البستانی، ۲۰۱۲: ۱۳۱)

(ترجمه: باغ‌های بابل تشنه‌اند / سکوت بر لبانش می‌لرزد / و بر روی شانه‌هایش گل‌های سرخ پژمرده می‌شوند / و آسیاب‌های بادی فرات از لگن شوق بیرون می‌آید / ترکش‌های مرگ را از بیشه‌ها جمع می‌کند /... / کلیدی حمل می‌کند / که شیطان را به سوی آدم می‌برد).

از قرن‌ها پیش، آسیاب‌های آبی در سواحل دجله و فرات مورد استفاده قرار می‌گرفته و از آنجا که گذشته هر ملت جزء اساسی از هویت آن ملت است، شاعر خاطرات گذشته را یادآوری کرده و برای آن روزها، دل‌تنگی خود را ابراز نموده است. او همچنین به مکان‌هایی همچون باغ‌های معلق بابل که از عجایب هفتگانه جهان محسوب می‌شده، اشاره دارد. شاعر در ادامه با ذکر اماکن باستانی که تمدن‌های مختلفی را تا زمان ورود اسلام تجربه کرده، می‌گوید:

دباباُ القتلِ تدورُ / بغدادُ / سمرقندُ / غرناطَةُ تنهدُ / ثانیةُ (البستانی، ۲۰۱۲: ۱۳۱)

(ترجمه: تانک‌های کشتار می‌چرخند / بغداد / سمرقند / گرانا‌دا / دوباره آه می‌کشند).

وی پس از تکرار واژه «الغزو»، کلمه «القتل» را در مضاف الیه دبابات به کار می‌برد؛ گویی می‌خواهد این مطلب را القا کند که اشغال کشور توسط نیروهای متجاوز، قتل و کشتار نیز به دنبال دارد. بشری با آوردن نام سمرقند تلاش می‌کند تا رخداد‌های تاریخی مربوط به این شهر در ذهن خواننده تداعی شود. این شهر در سال ۷۱۰ میلادی به طور کامل فتح شد و جلوه‌های تمدن اسلامی در آن مشهود بود، اما بیشتر آنها در حمله مغول از بین رفت. وی حمله به عراق را به حمله مغولان به سمرقند و هجوم به گرانا‌دا و تخریب این دو شهر تشبیه کرده است. بستانی از وضعیت کنونی عراق در نتیجه حمله آمریکایی‌ها شکایت دارد و ناامیدی، گل‌ویش را به شدت می‌فشارد و این به تنهایی برای او کافی است تا به کانون خشم و غضب تبدیل شود و اندیشه‌های بدبینانه در نتیجه تلخکامی‌ها و بحران‌ها و ناملایمات زندگی در وجودش شکل گیرد. او در ادامه می‌گوید:

یوغل هولاکو فی قمصانِ المدنِ الثَّعبی / ثانیةُ یقطع هولاکو / شریانِ الحبرِ الأسودُ / هولاکو یتصدنی / یقطع رأسی / یودعه فی صندوق مقلُ / یرمیه فی البحرِ /... / غرناطَةُ تعدو فی قمصانِ اللیل / یلاحقها الذئبُ التری (البستانی، ۲۰۱۲: ۱۳۱)

(ترجمه: هولاکو در پیراهن‌های شهر خسته وارد می‌شود / هولاکو بار دیگر، شریان جوهر سیاه را قطع می‌کند / هولاکو در کمین من است / سرم را می‌برد / و آن را درون جعبه‌ای سر به مهر می‌نهد / آن را به دریا می‌

افکنند.../ گرانا‌دا با پیراهن‌های شب وارد می‌شود/ گرگ تاتاری او را تعقیب می‌کند).

پس از سقوط بغداد به دست هولاکو، وی دستور داد کتابخانه شهر را که اسناد تاریخی و بسیاری از کتاب‌های علمی در زمینه‌های مختلف از جمله پزشکی و ستاره‌شناسی در آن بود، به دجله افکنده شود. به حدی که آب دجله در اثر کثرت جوهر سیاه شد (نک: رجب محمود، ۲۰۱۰: ۲۴۳). در اینجا نبوغ بشری در استفاده از کنایه‌های دقیق و تأثیرگذار به خوبی نمایان است و این همان چیزی است که وی با توصیف بریدن سر و افکندن آن به دریا توسط هولاکو بیان کرده است. تصویر پرتاب سر به دریا، نمادی از رفتار هولاکو است زیرا وی در گذشته آثار ادبی و میراث ملی عراق را در جعبه‌ای گذاشت و آنها را بسان سر انسان در رود دجله افکند.

اشغالگری آمریکا در همه اقداماتش به رفتار هولاکو تشبیه شده که با ظاهر و ماهیت استعماری جدید وارد این سرزمین شده است. بستانی برای ایجاد یک تصویر کلی به تدوین تصاویر یا صحنه‌های جزئی متوسل شده که همچنان به واقعیت پیوند خورده و از آن دور نمی‌شود. هولاکو در اینجا معادل عینی اشغالگری و هجوم آمریکاست، که در کمین عراق است همان گونه که هولاکو در گذشته در کمین بغداد بود و نویسندگان و شاعران را زیر نظر داشت.

۳. نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش بیانگر آن است که سیمین بهبهانی و بشری بستانی به عنوان دو شاعر روشنفکر و متعهد، به دلیل شناخت و تسلط فراوانی که در حوزه ادبیات و تاریخ دارند، توانسته‌اند در بهره‌گیری از میراث گذشته خویش موفق عمل کنند. سیمین ضمن گرایش ناسیونالیستی، معتقد است که زبان عربی اگر پیشقراولانی ممتاز دارد، اصل و نژادشان ایرانی است در حالی که بشری همچنان به گذشته کهن و ریشه‌دار عرب می‌بالد و هر دو با قدرت تمام از ریشه‌های خود سخن رانده‌اند. از آنجایی که زادگاه دو شاعر، ایران و عراق است و این دو کشور همسایه یکدیگرند و هر دوی آنها حوادث مشترکی همچون؛ جنگ و اشغالگری را تجربه کرده‌اند، بنابراین، ظلم‌ستیزی، مبارزه با استبداد و خفقان و انتقاد از اوضاع جامعه، از مظاهر بارز این دو شاعر منتقد است.

بهره‌گیری از نام شاعران و میراث گذشته در شعر آنها به روشنی پیداست؛ سیمین از پادشاهان ساسانی و انوشیروان و حافظ و سعدی و جامی سخن می‌گوید و بشری از پادشاهان عراق و متنبی و ابوتمام نام می‌برد.

بشری در بهره‌گیری از میراث کهن عرب، شعر خود را به نگاه مخاطب گره نمی‌زند، بلکه با اشاره به حضور دشمن در کشورش که بنا به تعبیر وی همچون افعی جست و خیز می‌کند، تلاش می‌کند تا خواننده را از خواب غفلت و بی‌توجهی نسبت به میراث گذشته بیدار کند. این در حالی است که سیمین با گفتن دوباره می‌سازمت ای وطن، مخاطب را بر سر ذوق می‌آورد و او را به آینده امیدوار می‌کند.

بشری در شعرش، افزون بر اسطوره‌های عربی از اسطوره‌های دیگر ملل همچون روم و یونان استفاده کرده است. در حالی که سیمین بیشتر به اسطوره‌های ایرانی گرایش دارد. همچنین تأثیرپذیری سیمین از میراث کهن در قالب واژگانی بیشتر از کهن‌گرایی ساختاری در زبان شعری بشری است. نگاه و تفکر دینی شکل گرفته در وجود این دو شاعر، سبب شده تا به ارزش‌های الهی و دینی با احترام بنگرند، اما بینامتنیت قرآنی در شعر بستانی، از نمود بیشتری نسبت به سیمین برخوردار است. همچنین بشری در فرازهای مختلفی از اشعارش به خوبی از هنجارگریزی بهره برده است و همین امر جلوه‌های زیبایی را در اشعارش نمایان ساخته است.

در مجموع، یادکرد هر دو شاعر از میراث ملی، به شعر آنها پرباری و حال و هوای خاصی که برخاسته از اندوه آنها نسبت به اوضاع کنونی کشورشان است، بخشیده است. از این رو، اشعارشان، لبریز از خاطرات تاریخی و نمادهای ملی همراه با احساسات آتشین و گاهی شکست و نومیدی است و احساسات متفاوتی از شادی، درد را در مخاطب تداعی می‌کنند.

منابع

قرآن کریم.

آل‌علی، نورالدین (۱۳۷۰). *تاریخ اسلام در اروپای غربی*، تهران: دانشگاه تهران.

ابن مسکویه، احمد بن علی (۱۳۷۶). *تجارب الأمم*، ترجمه ابوالقاسم امامی و علی منزوی، ج ۱، تهران: توس.

أبو تمام (۱۹۹۴). *شرح دیوان الحماسة*، شرح الخطیب التبریزی، ط ۱، بیروت: دار الکتب العربی.

البستانی، بشری (۲۰۱۲). *الأعمال الشعرية*، لبنان: المؤسسة العربية للدراسات والنشر.

بهار، مهرداد (۱۳۸۹). *پژوهشی در اساطیر ایران*، تهران: آگاه.

بهبهانی، سیمین (۱۳۷۰). *دشت ارژن*، چاپ دوم، تهران: زوار.

بهبهانی، سیمین (۱۳۷۷). *یک دریاچه آزادی*، مجموعه اشعار، تهران: سخن.

بهبهانی، سیمین (۱۳۹۵). *مجموعه اشعار*، تهران: نگاه.

جان راسل هینیلز (۱۴۰۱). *اساطیر ایران*، ترجمه ژاله آموزگار؛ احمد تفضلی، چاپ دوم، تهران: چشمه.

- جعفریان، رسول (۱۳۶۸). «نقش شیعیان در سقوط عباسیان». *کیهان اندیشه*، شماره ۲۳، ۸۹-۷۷.
- جلیلیان، شهرام (۱۳۹۵). «چند نکته تازه درباره تاریخ گذاری نامه تنسر به گشنسپ». *مجله مطالعات تاریخ فرهنگی*، شماره ۲۸، سال هفتم، ۲۳-۵۳.
- حیة ابراهیم محمد (۱۹۸۳). *نیوحنصر الثانی*، ط ۱، العراق: وزارة الثقافة والاعلام المؤسسة العامة للآثار والتراث.
- الخطیب القزوینی (۲۰۰۳). *الإيضاح في علوم البلاغة*، بیروت: دار الکتب العلمیة.
- علمای، ذوالفقار؛ یگانه، سیده (۱۳۹۳). «نمادپردازی های حماسی در غزل نئوکلاسیک با تکیه بر غزلیات سیمین بهبهانی، حسین منزوی و محمد علی بهمنی». *پژوهشنامه نقد ادبی و بلاغت*، شماره ۳، سال ۱، ۱۶۳-۱۸۱.
- الردینی، رائد فؤاد طالب (۲۰۱۴). «المواجهة الحضارية في شعر بشري البستاني قصيدة (أندلسيات لجروح العراق) نموذجاً». *مجلة آداب الرافدين*، جامعة الموصل، كلية الآداب، المجلد ۶۹، ۲۲۷-۲۷۴.
- رجب محمود ابراهیم بخیت (۲۰۱۰). *تاریخ المغول وسقوط بغداد*، القاهرة: مكتبة الإيمان و مكتبة جزيري الورد.
- زهیر بن ابی سلمی (۲۰۰۵). *دیوان زهیر بن ابی سلمی*، لبنان: دار المعرفة.
- شرفی کریمه (۲۰۱۵). *الرفض في شعر بشري البستاني دراسة نفسية، أطروحة الماجستير، الجمهورية الجزائرية، جامعة أبي بكر بلقايد*، بإشراف محمد عباس.
- عباس البصري (۲۰۱۰). *صحيح الرمي في براءة ابن العلقمي*، بیروت: مؤسسة البلاغ للطباعة والنشر والتوزيع.
- قائدان، اصغر (۱۳۸۲). *آستان مقدس حضرت عبدالعظیم حسنی در گذشته و حال*، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحديث.
- کریمی، بهمن (۱۳۲۸). «خرابه های ری»، *مجله یغما*، شماره ۴، سال دوم.
- محمدی، علیرضا (۱۳۸۵). «میراث فرهنگی، یادگار گذشتگان»، *مجله پرسمان*، شماره ۵۲.
- المتنبی، أبو الطیب (۱۹۸۳). *دیوان المتنبی*، ط ۱، لبنان: دار بیروت للطباعة والنشر.
- میسون عدنان حسن (۲۰۱۸). «النسوية ورموز المرأة في العتبات النصبية (بشرى البستاني)»، *مجله دیالی*، العدد ۷۵.
- یعقوبی، محمد طاهر (۱۳۸۴). «ابن علقمی و سقوط بغداد»، *فصلنامه تاریخ اسلام*، دانشگاه باقرالعلوم، شماره ۲۴، سال ۶، ۱۵۰-۱۲۵.
- یغمایی، اقبال (۱۳۸۴). *ز گفتار دهقان ... شاهنامه فردوسی به نظم و نشر*، تهران: توس.

References

The Holy Quran.

- Abu Tamam (1994). *Explanation of the Diwan of Al-Hamas*, Sharh Al-Khatib Al-Tabrizi, I: 1, Beirut: Dar Al-Kitab Al-Arabi.
- Al-Ali, N. (1991). *History of Islam in Western Europe*, Tehran: University of Tehran Press (In Persian).
- Al-Bustani, B. (2012). *Poetic Works*, Lebanon: The Arab Institute for Studies and Publishing. (In Arabic).
- Bahar, M. (2010). *A Research in Iranian Mythology*, Tehran: Agah Publications (In Persian).

- Bakhit, R. M. I. (2010). *History of the Mongols and the Fall of Baghdad*, Cairo: The School of Faith and the Island of Al-Ward. (In Arabic).
- Behbahani, S. (1991). *Arjan Plain*, 2nd Edition, Tehran: Zovar Publications (In Persian).
- Behbahani, S. (1998). *A Window of Freedom: A Collection of Poems*, Tehran: Sokhan Publications. (In Persian).
- Behbahani, S. (2016). *Poetry Collection*, Tehran: Negah Publications (In Persian).
- Al-Hamzani, R. (1960). *Comprehensive History*, Al-Ikhan Yun, History of Hulagu, I: 1, Cairo: Dar Al-Ihya Al-Kitab Al-Arabiya (In Arabic).
- Hayat Ibrahim, M. (1983). New Second Edition, Iraq: Ministry of Culture and Public Information Foundation for Heritage and Heritage. (In Arabic).
- Ibn Muskawiyah, A. (1997). *The Experiences of the Nations*, Translated by; Abolghasem Emami and Ali Manzavi, vol. 1, Tehran: Toos Publications. (In Persian).
- Jafarian, R. (1989). *The role of Shiites in the fall of the Abbasids*, Keyhan Andisheh, No. 23, 89-77. (In Persian)
- Jalilian, Sh. (2016). "Some new points about the dating of Tensor's letter to Gushnasp" *Journal of Cultural History Studies*, 7(28). (In Persian).
- Karimi, B. (1949). *Rey Ruins*, Yaghma Magazine, 2(4), (In Persian).
- Al-Khatib Al-Qazvini (2003). *Illumination in the Science of Rhetoric*, Beirut: Dar al-Kitab al-Alamiya. (In Arabic).
- Maison, A. H. (2018). The Copy and the Mystery of the Woman in the Writing Instruction (Boshra Al-Bostani), *Diyala Magazine*, No. 75, (In Arabic).
- Mohammadi, A. (2006) "Cultural Heritage, Remembrance of the Past", *Persman Magazine*, No. 52. (In Persian).
- Al-Mutanabbi, A. T. (1983). *Diwan al-Mutanabi*, Lebanon: Dar Beirut for printing and publishing. (In Arabic).
- Qaedan, A. (2003). *Holy Shrine of Hazrat Abdolazim Hassani in the past and present*, Qom: Dar al-Hadith Scientific and Cultural Institute Publications. (In Persian).
- Al-Rudaini, R. F. T. (2014) "Civilizational Confrontation in the Poetry of Bushra Al-Bustani's Poem (Andalusia for Iraq's Wounds) as a Model", *Al-Rafidain Literature Journal*, Mosul University, College of Arts, 69, 227-274. (In Arabic).
- Russell Hinnells, J. (2022); *Mythology of Iran*, Translated by; Jale Amoozgar; Ahmad Tafzali, 2nd Edition, Tehran: Cheshme Publications. (In Persian).
- Sharafi, K. (2015). *Al-Rafid in the Poetry of Boshra Al-Bustani*, the Study of the Soul, the Presentation of the Master, the Algerian Republic, the Community of Abi Bakr Belqayd, with the Honor of Muhammad Abbas. (In Arabic).
- Yaghmaei, I. (2005). From the Speech of a Farmer ... *Ferdowsi's Shahnameh to poetry and prose*, Tehran: Toos Publications. (In Persian).
- Yaghoubi, M. T. (2005). Ibn Al-Alqami and the Fall of Baghdad, *Quarterly Journal of Islamic History*, Baqir al-Uloom University, 6(24), 150-125. (In Arabic).
- Zuhair bin Abi Salma (2005). *Diwan*, Explanation of Hamdo Tammas, 1, Beirut: Dar almaerefah. (In Arabic).
- Zulfaqar, A. & Yeganeh, S. (2014). *Epic Symbolism in Neoclassical Ghazals Based on the Ghazals of Simin Behbahani*, Hossein Manzavi and Mohammad Ali Bahmani, *Journal of Literary Criticism and Rhetoric*, 1(3), 163-181. (In Persian).

صدى التراث في قصائد سيمين بهباني وبشرى البستاني (دراسة مقارنة)

يحيى معروف^١ | سميّة بختياري^٢ | توج زيني وند^٣ | علي سليمي^٤

١. الكاتب المسؤول، استاذ، فرع اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة رازي، کرمانشاه، إيران. العنوان الإلكتروني: y.marof@yahoo.com
٢. دكتوراه في قسم اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة رازي، کرمانشاه، إيران. العنوان الإلكتروني: s.bakhtiari2019@gmail.com
٣. إستاذ، فرع اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة رازي، کرمانشاه، إيران. العنوان الإلكتروني: t_zinivand56@yahoo.com
٤. إستاذ، فرع اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب، جامعة رازي، کرمانشاه، إيران. العنوان الإلكتروني: salimi1390@yahoo.com

الملخص

معلومات المقال

لاشك أن تراث أي بلد يدل على أصالة ذلك البلد وهويته؛ وقد لعب كثير من الشعراء دوراً هاماً في الحفاظ على تراث الماضي. بينما اهتمت الشعراء بهذه القضية جنباً إلى جنب الرجال وأتقت معهم. لقد نجحت سيمين بهباني وبشرى البستاني في استخدام تراث الماضي بفضل معرفتهما الواسعة في مجال الأدب والتاريخ، رغم أنهما تنتمان إلى منطقتين مختلفتين، إلا أن لديهما العديد من القواسم المشتركة في استخدام التراث القومي والديني. تناول هذا البحث، بمنهج وصفي - تحليلي واستناداً إلى المدرسة الأمريكية - تطبيق التراث في أشعار هاتين الشاعرتين. وتظهر نتائج البحث أن استخدام أمجاد الماضي انعكست بوضوح في أشعارهما بحيث تتحدث سيمين عن الملوك الساسانيين، الحافظ الشيرازي وسعدي، وتذكر بشرى البستاني ملوك العراق، المتنبّي وأبي تمام، وهذا يدل على إتقان الشاعرتين في ثقافتهما الترية. بما أن الشاعرتين متنا بأحداث مشتركة كالحرب، فلذلك محاربة الاستبداد هي من مظاهر شعرهما البارزة. بالإضافة إلى الأساطير العربية، استخدمت بشرى البستاني الأساطير الرومانية واليونانية بينما تركز سيمين أكثر اهتمامها على الأساطير الإيرانية.

نوع المقال: مقالة محكمة

الوصول: ١٤٤٣/١١/٠١

التقيد والمراجعة: ١٤٤٤/٠٢/٠٧

القبول: ١٤٤٤/٠٢/٠٧

الكلمات الدلّيلية:

سيمين بهباني،
بشرى البستاني،
التراث،
الأسطورة،
المدرسة الأمريكية المقارنة.

الإحالة: معروف، يحيى؛ بختياري، سميّة؛ زيني وند، توج؛ سليمي، علي (١٤٤٥). دراسة مقارنة لانعكاس التراث في قصائد سيمين بهباني وبشرى البستاني. بحوث في الأدب المقارن، ١٤ (١)، ١١٣-١٣٥.

© الكتاب.

النشر: جامعة رازي

DOI: 10.22126/JCCL.2022.7880.2390